

estris per començar a caminar-hi sense problemes. I això, sense mediatitzar-te en excés: són proverbials l'eclecticisme que practica i l'extrema prudència amb què es planteja els problemes.

El darrer apartat de la Introducció ens parla de les edicions del recull, però solament d'aquelles que són completes i han representat una fita important dins la història del text: l'edició d' Scaliger, *P. Uergili Maronis Appendix* (Lió, 1572 i 1573); l'edició de M. Haupt (Leipzig, 1858 i 1873²); la de la Teubner, de F. Vollmer (1907) i la d'A. Salvatore al *Corpus Parauianum*, una de les millors edicions contemporànies. Dolç proposa com a seu el mateix nombre de composicions que recull l'edició que dins la *Bibliotheca Oxoniensis* substitueix la primera de R. Ellis (1907): la de W. V. Clausen, F. R. D. Goodyear, E. J. Kenney i J. A. Richmond (1966), és a dir, *Dirae, Culex, Aetna, Copa, Elegiae in Maecenataem, Ciris, Catalepton i Priapea* i *Quid hoc noui est?, Moretum* i els poemes «ausonians» *De institutione uiri boni, De est et non i De rosas nascentibus*.

Les traduccions que Dolç fa de totes aquestes peces són remarcables per la fluïdesa de la lectura i, cosa molt important, per la transparència del text, perquè duen un aparat crític entenedor i clar: Dolç mateix declara (p. 53) la seva intenció de ser tan fidel com pugui a la tradició manuscrita. La seva edició va rebatent les nombroses conjectures que, en el fons, han anat «posant a l'abast de l'estudiós *lectiones faciliores*» (p. 53). L'edició ve completada, a més,

per una llista d'abreviatures de publicacions citades i per un *Index nominum*.

Per no carregar ja més la lectura d'aquesta recensió, acabem remarcant que la tasca del professor Dolç a favor de la llengua catalana arriba al seu cim amb la feina realitzada en aquest Apèndix virgilià, perquè, entre altres coses, l'obra d'un filòleg pacient i reflexiu es fa més important pel fet que no existeixen precedents de cap feina d'aquest tipus sobre l'Apèndix a casa nostra; i, naturalment, a qualsevol altre condicionament previ s'afegeix la responsabilitat del pioner.

Joan Gómez i Pallarès

F. AVRIL, J-P AANIEL, M.
MENTRÉ, A. SAULNIER, Y.
ZALUSKA

Bibliothèque Nationale.
Département des manuscrits.
Centre de Recherches sur les
manuscrits enluminés.
Manuscrits enluminés de la
Péninsule Ibérique
París 1983. XXIII. 229 pp.
85 planxes

La col·laboració científica entre la *Bibliothèque Nationale*, per una banda, i el *Centre national de la Recherche Scientifique*, per l'altra, ha donat com a fruits més importants i propers una sèrie de progra-

mes d'investigació i divulgació dels fons de manuscrits il·luminats de la BN: un d'ells, dedicat al fons italià, ha publicat ja, l'any 1980, un primer volum (*Bibliothèque Nationale. Département des manuscrits. Manuscrits enluminés d'origine italienne, I. VI-XII siècles*, par F. AVRIL et Y. ZALUSKA, París 1980) dedicat als manuscrits més antics; l'altre, que estudia els fons de la Península ibèrica i també els insulars, ens ofereix, amb el volum de què ara donem notícia, la primera mostra d'aquest fecund treball.

Pel fet que la qualitat i valor d'aquest llibre, del treball realitzat i del material manuscrit de què dona informació són fora de qualsevol dubte, cal —i en llibres d'aquest tipus encara més perquè són obres bàsiques a partir de les quals poden néixer altres estudis— posar l'èmfasi en l'aspecte formal de la distribució del treball i l'estructura de la informació que s'ofereix.

Naturalment, el llibre respon a una necessitat: la manca de monografies que estudiïn aspectes concrets dels fons de les biblioteques, no de París, sinó d'arreu del món.

El primer problema concret a resoldre era el de la divisió territorial dels manuscrits a incloure en el repertori: la idea de l'equip d'investigació era fer entrar tots els manuscrits de la BN, dels Pirineus en avall, però en alguns casos s'ha hagut d'incloure algun text de, per exemple, l'àrea d'influència catalana de la Septimània i del Rosselló, o també refusar textos de, posem per cas, la Gascunya (el Beatus de sant Sever).

El cos fonamental del llibre és format per les notícies dels manuscrits, entre les quals podríem fer una primera distinció: dels primers cent seixanta-nou manuscrits se'ns ofereix una completíssima descripció, mentre que de la resta (caps. X i XI), fins arribar a la xifra total del catàleg, dos-cents quaranta-un, només en tenim un breu comentari.

El primer grup de manuscrits, que formen un conjunt dispers i heterogeni, s'ha estructurat de la següent manera: cap. I, manuscrits d'escriptura uncial, segles VII i VIII (n. 1 i 2); cap. II, manuscrits d'escriptura visigòtica (n. 3-34); cap. III, manuscrits catalans del segle XI i primera meitat del XII (n. 35-57); cap. IV, manuscrits catalans, castellans i d'origen no determinat, de la segona meitat del segle XII fins al començament del XIII (n. 58-78); cap. V, manuscrits catalans i castellans de mitjan segle XIII a començament del XIV (n. 79-104); cap. VI, manuscrits del segle XIV: Catalunya, València i Castella (n. 105-119); cap. VII, manuscrits del segle XV: Aragó, Castella i d'origen no determinat (n. 145-163); cap. IX, manuscrits portuguesos (n. 164-169). A més, els caps. X i XI ofereixen una sèrie de notícies breus (breus perquè parlen de manuscrits la decoració i el caràcter tardans dels quals no han merescut més atenció per part dels investigadors); i en concret el cap. XI parla dels manuscrits amb decoració filigranada, que tenen, per dir-ho així, una secció especial pel fet que aquest tipus de decoració, molt difosa per Europa a partir del segle XIII, va conèixer a la Península ibèrica.

ca modalitats específiques que van perviure més que no pas a altres llocs.

El segon aspecte fonamental és saber com s'estructuren les notícies de cada manuscrit: quin tipus d'informació contenen. Hi ha set elements bàsics: 1) la cota del manuscrit (amb indicació del fons i del número del manuscrit dins d'ell), precedida de la numeració que li pertoca dins d'aquest repertori. Al final del llibre, un dels nombrosos índexs posa en relació aquestes dues xifres. Alguns manuscrits compostos per quadernets d'èpoques diferents duen indicació de cota i, a més, dels folis en què és dividit el manuscrit. 2) El títol de l'obra copiada al manuscrit, en la llengua en què és escrita. 3) Descripció material del manuscrit: tipus de suport material, nombre i dimensions dels folis i lligadures. 4) Localització i datació del manuscrit a partir de qualsevol dels múltiples elements que, del manuscrit, poden donar aquesta informació (un colofó, la decoració, etc.). 5) L'anàlisi de la decoració, que constitueix, pel caràcter d'aquest estudi, la part fonamental de cada notícia. S'estructura tenint en compte, en primer lloc, la descripció pròpiament dita en funció de la jerarquia mateixa de la decoració; en segon lloc, la tècnica material: com s'ha executat la decoració, incloent-hi a vegades els colors dominants, la conservació de la decoració, etc., i, en darrer terme, l'estil de la decoració: escola, taller i artista. 6) Una part històrica en què es recullen totes les possibles mencions dins el manuscrit mateix, la qual ajuda a

reconstruir la història després de la seva escriptura. 7) El darrer concepte és la bibliografia, la qual, segons indica el responsable del volum, F. Avril, no pretén pas ser exhaustiva.

A més a més de tota aquesta informació, el llibre disposa, a la secció final de «Planxes», d'una reproducció de cada manuscrit del repertori (exceptuant-ne alguns dels caps. X i XI), amb indicació del foli reproduït i, en alguns casos, amb una segona reproducció de color d'alguna decoració realment important: destaquem solament la impressionant fotografia del foli 129v del manuscrit del fons llatí, n. 6 (la famosíssima Bíblia de Sant Pere de Roda, del segle XI), que conté unes miniatures que ocupen tota la plana, amb múltiples escenes de la vida de Salomó.

El repertori de manuscrits es completa, a més, amb dos apèndixs: el primer d'ells duu, en l'ordre en què apareixen en els manuscrits, una llista d'*incipit* (indicant el número corresponent al foli) dels textos bíblics de l'Antic i el Nou Testament que contenen els manuscrits *Lat. 6*, la Bíblia de Roda, *Lat. 48* i *Lat. 134*; el segon, en la línia del primer, conté una magnífica i dura tasca duta a terme de manera exemplar: ens informa d'una manera gràfica (dividint la informació en columnes) sobre els textos, la decoració que els acompanya i la bibliografia de les bibles i les parts de la Bíblia que són contingudes en els manuscrits que formen part del repertori, des del segle XII al XV (pp. 183-194).

Una obra de referència important com és aquesta és proveïda d'una

sèrie d'índexs que fan la consulta més accessible: 1) concordança entre les cotes de la BN i els números del repertori. 2) Índex d'autors i obres. 3) Índex de noms de lloc d'origen. 4) Índex de noms de copistes i d'artistes. 5) Índex de manuscrits datats. 6) Índex de noms de persones (posseïdors). 7) Índex d'escuts d'armes. 8) Índex de noms de lloc (procedència). 9) Índex de manuscrits citats. 10) Índex d'obres d'art citades i, per acabar, i imprescindible en una obra d'aquest tipus, un completíssim índex iconogràfic.

En resum, una obra magnífica i completa, tal com era d'esperar, no solament per la qualitat de les persones que la realitzaven i de les institucions que l'abonaven, sinó també pels precedents, ja editats anteriorment, en aquest mateix camí.

Joan Gómez i Pallarès

DEMÓSTENES

Discursos privados

Introducciones, traducción y notas de JOSÉ MANUEL COLUBI FALCÓ. Vols. I y II. Biblioteca Clásica Gredos 64 y 65. Gredos, Madrid 1983

Tenemos en la presente edición de los *Discursos privados* de Demóstenes una aportación importante, y realizada por primera vez, para el conocimiento de la obra completa

del gran orador griego en lengua castellana. El esfuerzo que representa la tarea de enfrentarse a estos textos en las condiciones del traductor se ve culminada con una comprensión del contenido en profundidad y una puesta al alcance del profano que merece todo elogio. Discursos de estilo menor, dedicados a temas de la vida privada y cotidiana, no tienen el brillo y esplendor de los grandes discursos políticos y, sin embargo, presentan todas las dificultades del lenguaje técnico del derecho y la necesidad de conocer en profundidad los términos precisos de cada situación jurídica. Esta problemática está resuelta a satisfacción por el traductor, que se revela un profundo conocedor del derecho ático en la traducción misma y en las muy abundantes y precisas notas con que aclara al lector las diversas cuestiones que salen al paso.

Las introducciones a cada uno de los discursos nos ofrecen la información pertinente de la edición o ediciones del texto griego que se han tenido en cuenta para la traducción, así como las variantes elegidas en los casos de problemas de crítica del texto. Se explican las razones de la elección que subyace en la traducción que se ofrece.

Como se hace patente en la lectura de la traducción, la fidelidad al texto de Demóstenes es absoluta, procurando mantener incluso hasta el límite el estilo del discurso original. En este sentido el estilo de amplios párrafos, respetuoso del original, en ocasiones se presenta en castellano un tanto dificultoso y de